

Mirko Mahnič

O slovenski gledališki pomladi 1945

Z novo državo, ki je hotela biti povsem novega idejnega, družbeno-političnega in kulturnega obraza, so se nujno morale pokazati tudi nove zasnove poklicnega gledališča. In res ni bilo treba predolgo čakati nanje.

Moralo je biti zelo kmalu po osvoboditvi (1945), morda le mesec ali kaj malega več, ko sta bila sestavljena, natipkana in razmnožena dva *predloga*: predlog za organizacijo dramskih in za organizacijo opernih gledališč v Sloveniji, oba brez podpisa sestavljalca in oba brez datuma. Sestavljalec gotovo ni mogel biti posameznik (to ne bi bilo v duhu časa), prej skupina: Združenje igralcev gotovo ne, saj je bilo v likvidaciji; vodilne osebnosti kake gledališke hiše tudi ne, saj predlog zajema vso Slovenijo s Trstom vred; predavateljski zbor visoke igralske šole nikakor, saj ga še ni bilo — tako da ostane ena sama možnost: da sta bila predloga izoblikovana v takrat šumnih delavnicah nove ljudske oblasti, se pravi v gledališkem področju ministrstva za prosveto (minister je bil dr. Ferdo Kozak, gledališki svetovalci pa Matej Bor, Filip Kumbatovič in še kdo). O tem, da sta predloga prišla v najbolj zgodnjih dneh jugoslovanske in slovenske pomladi, zanesljivo govorijo mnoga mesta v njima, ki so se mogla izviti samo iz dogodkov in značilnosti tistega prekipujočega in tako obetajočega časa.

Oba predloga sta dovolj zajetna: prvi ima osemnajst, drugi pa, ker se v zadevah, ki so si podobne, sklicuje na prvega, šest strani.

I.

Predlog za organizacijo dramskih gledališč v Sloveniji.

Uvod pove, da navedeni predlogi niso maksimalni (za sestavo takšnih je bil rok prekretek), so pa realni in »bi jih bilo mogoče izvesti že za naslednjo sezono«. Vendar ne upoštevajo ne »okrožnih« ne »okrajnih« gledališč, »ki se bodo razvila iz ljudske samodejavnosti pod vodstvom poklicnih in za to posebej usposobljenih igralcev«, pa tudi ne »gledaliških šol« (množina!). Tudi ne obravnavajo npr. organizacije gledaliških uprav in ne omenjajo organizacije gledališkega sveta pri prosvetnem ministrstvu, ki bo vezalo vsa poklicna gledališča »v Mariboru, Ljubljani, Trstu in drugod (!) ter tudi vsa samodejavna ljudska

gledališča«. Pač pa »se tičejo« dela in dolžnosti vodstva dramskih gledališč in igralcev in navajajo »nekateri na videz nepomembne tehnične napotke, ki pa se nam zde nujni«. Predlogi zadevajo »vse kraje, kjer bo mogoče imeti stalna gledališča«, le nekateri, ki so tehničnega značaja, so za Maribor navedeni posebej.

1. O ustanovitvi posameznih ansamblov in o igralskih kadrih:

Takoj naj se ustanovijo trije dramski ansamblji: mariborski, ljubljanski in tržaški. (Tržaški naj bi do mirovne konference, »ki nam bo dokončno prisodila Trst«, delal v Ljubljani in gostoval po vsej Sloveniji, posebno po Primorskem.) Ustanovi naj se (v Ljubljani) Veselo gledališče, imenovano tudi Umetniški kaba-ret, ki bi bil »v zvezi z agitpropom«. (Predstave bi se začele ob dvaindvajsetih in to dvakrat ali trikrat na teden, program naj bi bil umetniško-kabaretni in politično-satirični, nudil naj bi »lahko gledališko umetnost«.)

Najmočnejši naj bi bil ljubljanski ansambel: 40 do 50 igralcev in igral-k (razmerje dva proti ena), tržaški in mariborski bi jih imela od 30 do 40, Veselo gledališče pa 6, pomagali pa bi mu dramski in operni igralci. »Ti ansamblji bi se sčasoma lahko povečali.«

Za angažma pridejo v poštev vsi poklicni pa tudi nekateri sposobnejši amaterski igralci. (Elaboratu je priložen seznam imen; zapisani so tudi tisti, ki žive zunaj Slovenije. — Gre za »spisek vseh slovenskih poklicnih in amater-skih gledaliških delavcev in kandidatov, ki bi jih bilo mogoče pritegniti k delu v dramska gledališča«: 13 listov s 145 imeni umetniških ustvarjalcev in 34 imeni odrskih delavcev. Ob znanih imenih so še: Zora Košuta, Vera Remec, Jože Tomažič, Milan Pirnat, France Cerar (Frontno gledališče), Božo Podkrajšek, Janez Vrhunc, Milica Bezjak, Ina Perhanc, Juga Boltar, Nives Novy, Nada Obereigner, Silva Lojk, Bojan Medven, Zvone Sintič, Lojze Štandeker, Milan Venišnik in člani Sentjakobskega gledališča Milan Košak, Pero Škerl, Ante Gni-dovec, Slavo Plevel, Ivo Kos, Gvido Vitek, Bronislav Battelino, Miran Petrovčič, Metka Bučar, Anka Grgurevič, Frida Ščuk, Dimičeva in Ervina Vrišer-Petrovčič. Igralce-partizane je porazdeliti po vseh omenjenih ansamblih »po splošni po-trebi, po njihovih željah in po potrebi vzgoje«; tiste od njih, ki še niso bili po-klicni, naj takoj angažirajo in »naj gredo v privatno šolo k posameznim igral-cem-pedagogom, dokler ne bo ustanovljena redna gledališka šola«.

2. O vodstvu dramskega gledališča:

Vodstvo sestavljajo vodja gledališča, dramaturg, tajnik, režiserji in izvoljeni zastopniki igralcev (dva starejša in en mlajši igralec in ena igralka).

Vodja Drame »sodeluje z vsemi v soglasju«, a je vendarle odločujoči in odgovorni član vodstva. Odgovarja za splošno »umetnostno usmeritev«, za repertoar (repertoar bodi v soglasju s potrebami ljudstva, z interesi gledališča, z Gledališkim svetom pri prosvetnem ministrstvu, z dramaturgom in s cenzuro), za personalna vprašanja (igralca angažira uprava z njegovo privolitvijo in v soglasju s sindikatom in z zastopniki igralcev) in za delo oz. »produkcijo«, ki »mora biti po kvaliteti prvovrstna in po kvantiteti zadostna«. Je vezni člen med vodstvom Drame in upravo ter delavnicami.

Zelo velike so *dramaturgove* naloge: odgovarja namreč za repertoar (skupaj z vodjo), »za jezik v prevodih, za govorni jezik na odru (posebne lektorske službe ni), veže slovenske dramatike na gledališče in z njimi sodeluje, sodeluje z gledališko šolo, privaja h gledališču nove igralske moči, skrbi za razvoj in vzgojo igralcev, daje dramaturške komentarje k delom, ki so v študiju, je lektor in poročevalec za domačo in svetovno dramsko produkcijo, upravlja literarno-historični arhiv gledališča in urejuje Gledališki list«.

Tudi *tajnikovo* delo je več kot zgolj tajniško, saj je hkrati še arhivar za repertoarni arhiv in bibliotekar, vodi arhiv scenskih in kostumskih osnutkov in fotografij uprizorjenih del, urejuje tedensko prilogo v Gledališkem listu (!), je v stiku z jugoslovanskimi in drugimi gledališči po svetu, posebno z ruskimi, vodi anketo z »ljudstvom« in z igralci in končno: »kontrolira vso reklamo o gledališču in gledaliških ljudeh«.

3. O strokovnem in tehničnem osebju:

Dramsko gledališče potrebuje naslednje strokovno in tehnično osebje (okrog 60 ljudi): 2 šepetalki; 2 inšpicienta; vodjo predstav, ki je tudi tehnični nadzornik odra (tehnik); odrskega mojstra; 4 »težke« delavce (2 mizarja, 1 ključavničar); vrviščarja; 2 delavca za pohištvo (tapetnik, mizar); tapetnika; delavca pri zastoru in zavesah; 4 razsvetljače; rekviziterko (ki ima pri težkih predstavah pogodbenega pomočnika; obstaja naj posebna »delavnica za rekvizite s higiensko kuhinjo: »zaenkrat vsaj v zaklenjeni belo lakirani omarici rešo in posoda«); frizerja; frizerko; maskerja (lahko izkušen igralec, ki samo svetuje); glavnega moškega garderoberja (»ki mora znati predvsem likati, čistiti, nekoliko šivati in mora imeti velik smisel za kostumiranje«); 3 honorarne pomočnike garderoberja; glavno žensko garderoberko in tri honorarne pomočnice garderoberke. Potrebujejo pa še 3 vratarje oz. telefoniste; 3 snažilke za avditorij in garderobe; 2 kurjača; 10 biljeterjev (ki nastopijo eno uro pred predstavo in odidejo pol ure po nji); glavnega biljeterja (pogodbenega, ki daje informacije, prodaja Gledališki list ter gledališki propagandni material); 10 garderoberk za avditorij (isti delovni čas kot biljeterji); 2 kurirja in 2 dekleti za okrepčevalnico (ki sta dve dopoldanski uri »tudi kantinjerki za igralce«). (»Iz dohodkov okrepčevalnice za občinstvo se subvencionira kantina za igralce, ki naj imajo tako kot vse tehnično osebje, kadar so zaposleni, dopoldansko malico.«)

Tehnično osebje mora biti »v mnogo večji meri kot doslej« odgovorno za svoje delo. »Za vse veljajo enako ostri predpisi za nagrade in kazni kot za umetniško osebje. Vsi so dolžni mnogo bolj spoštovati umetniško delo igralcev, kot so to delali doslej.«

4. O delu:

Delovni čas za umetniško osebje je od 9. do 14. ure — »s četrtturnim postankom za malico«. Izostanek opravičuje samo resna bolezen, ki jo mora potrditi zdravnik. Popoldne ne sme biti vaj razen za tiste, ki nimajo niti dopoldanske vaje niti predstave. Večerne vaje se je igralec dolžan udeležiti le takrat, kadar nima predstave. Ves ponedeljek je namenjen počitku. Med delovnim časom ne sme biti sestankov (!), tudi ne v ponedeljek popoldne in zvečer.

5. O načinu študija, kritičnih urah in kritičnem svétu:

Prva vaja je posvečena branju in prirejevanju besedila. Na drugi naj teče pogovor o njem, združen z dramaturškim in kulturno-zgodovinskim komentarjem; zatem poda režiser svojo koncepcijo, stečejo razlage o stilu igre in o zahtevah tega stila, o značajih, prizorišču in oblekah, na koncu pa naj se odpre debata.

Kritične ure so: a) umetniške, ki morajo biti po vsaki premieri in se jih mora udeleževati ves umetniški ansambel, kar seveda terja obvezno udeležbo na generalnih vajah, in b) splošne, ki so namenjene »za delo v gledališču sploh, za smernice, za pritožbe in razčiščevanje napetosti, neiskrenosti, sabotaže (!), lenobe, neresnosti itd.«.

Kritični svet, ki je navzoč na generalkah, sestavljajo vodstvo Drame, zastopniki cenzure, zastopniki agitpropa, zastopniki Gledališkega sveta pri ministristvu prosvete, umetniško osebje Drame in kulturni delavci, »ki s posebnim zanimanjem slede gledališki kulturi, na pr. J. Vidmar, F. Kozak, J. Kozak, F. Albreht, M. Kranjec, B. Osolnik, C. Kosmač, M. Klopčič, F. Koblar itd.«.

Zanimiva je naslednja določba: »Umetniško osebje se enkrat na mesec sešane z vsemi kritiki v dnevnem časopisju ter revijah, kjer se predebatira smer, kritika predstav, umetniški uspehi, napake itd.«

6. O nagradah in kaznih:

Za izredno uspelo umetniško, udarniško ali tehnično delo so člani nagrajeni s počitnicami, potovanjem, študijsko podporo, obleko, knjigami pa tudi z denarjem.

Kaznujejo pa se za zamujanje, za neredno in slabo delo (neznanje teksta, pijanost itd.), za neprimerno vedenje v zavodu ali zunaj njega, za prestopke ali zločine zoper čast zavoda oziroma posameznikov (obrekovanje itd.), za poškodovanje imovine zavoda, za sabotažo — in to z opominom, z razpravo na kritični uri, z odtegnitvijo prejemkov v višini ene dnevnice, z odtegnitvijo več dnevnic ali cele mesečne gaže, z odstranitvijo iz zavoda, s prisilnim delom (!).

Za nastope, četudi le na radiu, mora igralec dobiti pismeno dovoljenje vodje; brez njegovega dovoljenja tudi »ne sme sodelovati v ljudskih samodejavnih gledališčih«.

Vse privatne igralske šole so brezpogojno prepovedane. Takšno delo dovoli vodja le v izjemnih primerih, vendar pa je vzgojitelj dolžan »vsakega pol leta pokazati pred posebnim forumom svoje privatne učence, sicer se mu nobeno spričevalo ne prizna«.

7. O repertoarju:

V sezoni naj se zvrsti 15 gledaliških del (od tega največ tri ponovitve). Igre za otroke se študirajo zunaj tega načrta (a v soglasju z gledališkim osebjem pri ZSM, ki ga vodi dr. K. Brenkova). Prednost imajo domača dela, zatem slovanska, »zlasti ruska«. Potrebna je uravnovešenost med klasičnim in modernim sporedom, prav tako med dramami in komedijami.

»Repertoar se ravna: po potrebah in zahtevah ljudstva, po umetniškem vidiku, po generalni kulturno-politični liniji, po potrebah gledališča in repertoarne politike, po potrebah ansambla: razvoja in vzgoje igralcev.«

Repertoar sestavljajo vodja, »ki ravna v soglasju z Gledališkim svetom pri ministrstvu prosvete«, dramaturg, režiserji, 3 zastopniki igralcev (starejši in mlajši igralec in igralka). Repertoar se ozira na anketo med igralci, ki povedo svoje želje, in na anketo med občinstvom, ki naj zajame kritiko sporeda in umetniškega ustvarjanja in prav tako tudi želje.

Cenzura je stvar Gledališkega sveta pri ministrstvu prosvete in pri agitpropu. Poslovati mora »hitro in solidno, tako da ne zavira dela in tako da ne dezavuiira svojih lastnih sklepov«.

Domače novitete je izročiti tajniku. Vodja, dramaturg, 2 režiserja in zastopniki igralcev so jih dolžni prebrati in o njih podati pismeno mnenje.

8. O vlogah (razdeljevanje, alternacije):

Zasedbo predlagata režiser in vodja; predlog se zatem predebatira z dramaturgom in zastopniki igralcev; zadnjo besedo ima vodja. Vlogo dobi igralec, ki najbolj ustreza zahtevam vloge. Odloča torej kvaliteta, vendar pri tem ne gre prezreti razvojnega in vzgojnega momenta. V času prve tretjine vaj se zasedba na predlog režiserja lahko spremeni.

Alternacije so vnaprej določene in to na zahtevo direktorja ali režiserja, na predlog dramaturga, na upravičeno željo igralca. »Vnaprej se določi, kdo ima pri vajah in predstavah prednost in koliko vaj in kdaj (pred ali po premieri) dobita igralca, ki alternirata.«

Vse želje igralcev posreduje zgoraj omenjeno tričlansko zastopstvo (in ne posamezni igralci sami).

9. O predstavah, abonmajih in gostovanjih:

Predstave so tele vrste: premiere; abonmajske; zunaj abonmaja; predstave z minimalno vstopnino ali zastonj za »najširše množice in veliko število obiskovalcev«; za vojsko; na prostem; slavnostne; za povablence; matineeje v obliki mitingov (vsakih 14 dni ob nedeljah dopoldne) s kulturno-političnim referatom; literarne akademije (v poznih nočnih urah).

»Abonma mora biti prost in vezan na sindikalne organizacije. Skrbeti je, da bo doseženo tako število abonentskih večerov, da bo mogoče skrajšati repertoarni načrt od prejšnjih 20 na 15 novih gledaliških iger v sezoni. To število bi se v naslednjih sezonah lahko še nekoliko skrajšalo.«

Uvede naj se večje število tri- do štiridnevni medsezonskih turnej, posebej pa še dve celomesečni turneji (zimsko in poletna) po vsej Sloveniji. Posebna oblika gostovanj naj bi bila »reprezentančna gostovanja v svrhu merjenja sil, kulturnih stikov in propagande po vsej državi« in »izmenjalna gostovanja mariborskega, tržaškega in ljubljanskega ansambla«. (Za ta »izmenjalna gostovanja« bi moral biti repertoar vseh treh gledališč pri Gledališkem svetu prosvetnega ministrstva tako koordiniran, da bi se nekatera dela študirala samo v enem izmed ansamblov, »ker bi se vnaprej računalo, da bo ta ansambel gostoval v drugih krajih za vse abonente«.) Skrbeti pa bo treba tudi za gostovanja zunaj države zaradi kulturnih stikov »zlasti s slovanskimi narodi, predvsem z ruskim«. — Za gostovanja je potreben poseben referent, podrejen Gledališkemu svetu. Ustvariti je treba mrežo krajev, v katerih je mogoče gostovati

(zbrati podatke o dvoranah, odrih, dimenzijah, razsvetljevalnih možnostih, številu obiskovalcev), ustvariti reklamo in propagando za ta gostovanja, poskrbeti za »tehnično organizacijo«: prevoz, hrana, prenočišče, zveza in dogovor med gledališči.

10. O Gledališkem listu, tedenski prilogi in fotografu:

Gledališki list, ki ga izdaja uprava, izhaja za vsako premiero. Urejuje ga dramaturg. Dohodki se porabijo za honorarje. Tedenska priloga h Gledališkemu listu objavlja tedenski spored in propagandni material. Urejuje jo tajnik.

»Gledališki fotograf mora redno fotografirati pri vseh generalkah vsa dejanja, pomembne prizore in pomembne vloge.« Skrbeti mora za razstavo teh fotografij v gledališču, ljudje naj si jih ogledajo še na oglasni deski pred gledališčem in v oglasnih oknih »na prometnih točkah v mestu«. »En izvod vseh fotografij mora v fotografski arhiv, ki ga urejuje tajnik.«

11. O statistih:

Imeti je treba stalen kader honorarnih statistov za manjše vloge (tu pridejo v poštev tudi »učenci igralske šole, v kolikor bi bilo to zanje koristno«) in brez vlog. Z njimi je treba podpisati »obvezno pogodbo za eno leto«. Statisti imajo svojega vodjo, »ki je od gledališča redno plačan«.

12. O nalogah v prid »duhovnega in fizičnega dviga« posameznikov in celote ter »razvoja in vzgoje« mladega kadra:

Potrebna so redna politična predavanja (»po OF liniji«); redna predavanja »za državljansko in stanovsko usmerjenost in zavest« (po sindikalni liniji); strokovna predavanja; tekme; udarniško delo; stenčas; tečaji za ruščino; fizikalni tečaji (sabljanje, tenis, družabni ples, telovadba: te tečaje so dolžni obiskovati vsi, ki niso zaposleni na vajah); pevski tečaji; tečaji za dihanje, govor itd.; redni zdravniški pregledi; skrb za dober počitek (organizacija prehrane in udobnih prostorov v krajih pri morju in v hribih); ekskurzije; študijska potovanja; nabavljanje in branje strokovne literature.

13. O »raznem«:

Slovenskim dramskim gledališčem je iz vojnega plena dodeliti primerne kamione za prevoz kulis; stilno pohištvo in kostume; vojaške obleke; orožje (za rekvizite); avtobuse za prevoz igralcev; osebni avto. »Misli je tudi na Pulmanovagon, ki naj bi služil kot restavracija in hotel.«

Centralna krojačnica (!) naj poleg kostumov izdeluje tudi moderne obleke. »Karakterne« obleke ostanejo last gledališča, moderna obleka pa se lahko igralcu, za katerega je bila krojena, podeli kot nagrada. Tudi čevlji ostanejo last igralca, za katerega so bili narejeni, medtem ko za »specialno obutev« (lakasti čevlji, škornji) odgovarja igralec šest let.

»Blago, platno, papir, les, lepenka, barve, klej, usnje je pravočasno zasuigrati, kjer ga je še dobiti, da ne bo v prvih letih po vojni glede tega nepotrebnega zastoja. Omenjeni material je še vedno mogoče v zadostnih količinah dobiti v Budimpešti, Milanu, Monakovem in na Dunaju«.

Literarnega materiala gledališče ne sme več posojati ne posameznikom ne društvom, če hoče ohraniti arhiv, pač pa »je treba pri Gledališkem svetu postaviti za samodejavna ljudska gledališča posebnega razmnoževalca literarnega materiala«.

14. O »raznem« za ljubljansko gledališče:

Skušnje v foyerju in v »poskusni dvorani« so nekoristne, zato je treba poskrbeti za »proti zvočnim refleksom primerno izoliran poskusni oder« v izmeri 8 krat 10 v bližini gledališča (Univerzitetna knjižnica, skladišče kulis za Dramo, v Bahovčevi hiši na Kongresnem trgu). Kupiti je treba zvočnike, ojačevalno napravo in klavir.

Inspekcijsko sobo in garderobo bratov Skrbinškov je spojiti v en prostor za zadrževanje igralcev med vajami. Izboljšati je treba električne napeljave. Sivi zastor iz Opere je montirati v Drami. Popraviti je treba horizont, napraviti »slavnostni prospekt« (?), kompletirati garnituro črnih in sivih zaves, preproge, reflektorje, napravo za projiciranje oblakov, popraviti vse šume.

V avditoriju je treba urediti hodnike (preproge), jih okrasiti s fotografijami, slikami, parolami, objavami itd. in odstraniti vse tujejezične napise. V dvorani naj se napravi grb. V prvem nadstropju na hodniku za ložami je urediti salon za vlado.«

Gažo morajo člani prejemati v kuvertah, »na katerih so izpisani brutto dohodki in vsi odtegljaji: za državo, za sindikat itd.«.

15. O dodatnem predlogu za organizacijo dramskega gledališča v Mariboru (»ki se popolnoma krije s predlogom za organizacijo dramskih gledališč v Sloveniji«):

Krajevne potrebe in razmere v Mariboru narekujejo »svojevrsne sestave« osebja v a) upravnem, b) umetniškem, c) tehničnem, č) umetniško-tehničnem in d) pisarniškem aparatu in to

pod a): upravnik; vodja Drame; dramaturg; tajnik; režiserji; trije izvoljeni zastopniki igralcev; ekonom; računovodja; blagajnik;

pod b): ni omenjeno;

pod c): inženir gledališke zgradbe; tehnični nadzornik in vodja predstav; odrski mojster; 8 odrskih delavcev; 4 strokovni delavci (mizar, tapetnik itd. za delavnico in slikarno); 4 razsvetljalci; 2 garderoberja krojača (eden je pomočnik); 2 garderoberki šivilji (ena je pomočnica); 2 lasuljarja (eden je pomočnik); 2 frizerki (ena je pomočnica); rekviziterka; nočni čuvaj; 2 kurjača; 3 snažilke; 10 biljeterjev; 3 garderoberke v avditoriju;

pod č): scenograf; snovalec kostumskih osnutkov in scenograf; slikar (akademski); 2 suflerja; 2 inšpicienta; maska (lahko je izkušen igralec, ki svetuje);

pod d): blagajničarka; šef pisarne; 3 pisarniške moči; 2 vratarja; kurir.

Takojšnje potrebe: nova gledališča stavba za 1000 gledalcev. »Sedanja gledališka stavba bo v najdoglednejšem času zaradi izrabe postala neuporabna. Ureditev avditorija zdaleč ne odgovarja pogojem, da bi se občinstvo lahko nemoteno predajalo užitku predstave. Predvsem je pa premajhna in neudobna. Za umetniško delo najvažnejši del stavbe, oder, je tehnično zastarel in ne-

pokreten in ima preozko odprtino, ki se ne da razširiti.« Če hoče gledališče začeti takoj »obratovati«, potrebuje vso zgradbo Kazine (izselitev Ljudske univerze in dela Študijske knjižnice, ki ima tu dve sobi).

Velikemu odru je treba izboljšati razsvetljavo, poskusni oder je nujno potreben. Kupiti je treba radijsko napravo, napravo za šume in oblake. Garderobe je treba prezidati in opremiti z novim pohištvom. »V sedanjem stanju ne zadovoljujejo najosnovnejših potreb umetniškega osebja.«

Zaseže naj se Gambrinova dvorana (lastnik je pobegnil) in se preuredi v skladišče, ki je zdaj v skladiščih firme Domicel (lastnik se vrača iz internacije).

»Za čim intenzivnejše organiziranje gostovanj po Štajerski, Prekmurju in Koroški potrebuje gledališče avtobuse za prevoz igralcev, traktorje za kulise in osebni avto. Ostale potrebe bodo vidne, ko bo stanje gledališča v potankostih pregledano, to se pravi, ko bo začelo z rednim delom.«

II.

Predlog za organizacijo opernih gledališč v Sloveniji.

Ker se ta predlog krije s predlogom za organizacijo dramskih gledališč, »dodajamo le točke, ki prihajajo v poštev radi večjega ansambla, radi hiše in potreb, ki izvirajo iz glasbenega udejstvovanja opernega ansambla«.

1. O opernih ansamblih v Ljubljani, Mariboru in Trstu:

Ustanovi naj se takoj ljubljanski operni ansambel, pripravljalni odbor za organizacijo mariborskega in prav tak odbor za organizacijo tržaškega opernega ansambla. (Člani ljubljanskega opernega ansambla, ki bi ne mogli biti angažirani v operni ansambel, naj se dodelijo Veselemu gledališču.)

»Opera naj dobi novo gledališko stavbo (petletka).« (Verjetno to velja le za Ljubljano.)

2. O vodstvu Opere:

Vodstvo sestavljajo vodja (direktor) in dirigenti. Sicer vse tako kot v dramskem gledališču, le zastopniki igralcev se tu imenujejo zastopniki »nastopajočih« in so izvoljeni po eden iz vsake skupine nastopajočih. Med nastopajoče sodi tudi orkester.

Dramaturg »veže slovenske libretiste, je lektor in dirigentov svetovalec za domačo in svetovno operno produkcijo«. Tajnikove naloge so kot v dramskih gledališčih, zato pa ima zelo drugačne in številnejše arhivar, ki skrbi za orkestralni in celotni notni inventar (za orkester, zbor, balet, soliste) in za vse instrumente, ki so last Opere (klavirji, orgle, harmoniji itd.), je bibliotekar, upravlja arhiv scenskih in kostumskih osnutkov in fotografij uprizorjenih del, razdeljuje notni material pri skušnjah in predstavah, »odgovarja za stanje muzikalij« in skrbi za »kopiranje not in razmnoževanje notnega materiala«.

»Gledališče (dramsko in operno) mora izdelati hišni red, ki ga dobi vsak član s podpisom pogodbe. V njem naj bodo določene do podrobnosti dolžnosti in pravice članov, upoštevajoč delo posameznih skupin ansambla.«

3. O dirigentih:

Pri angažiranju dirigentov naj se upošteva politična in moralna neoporečnost ter strokovno znanje in fizična sposobnost. (Po akademiji naj se kandidat izpopolnjuje v specialnih tečajih.) Pripravniška doba traja pet let.

Dirigent se mora na zahtevo vodstva podvreči preizkušnji pred komisijo, ki jo sestavljajo: vodstvo, 3 člani orkestra, solist ali solistinja, 2 člana zbora, član baleta in strokovni kritik.

Dirigent mora imeti na voljo korepetitorja. »Naloga dirigenta je, da prevzame vodstvo solističnih skušenj, ko so te že po korepetitorju, ki dela po smernicah dirigenta, pripravljene, in vseh ansambelskih skušenj in vodstvo predstave.« Njegov delovni čas je med pol deseto dopoldne in drugo uro popoldne. V dneh, ko nima predstave, trajajo skušnje do štiri ure, kadar jo ima, pa le dve uri. Ves preostali čas »se računa za predpripravi študij«. Dirigirati mora pet predstav na mesec, vse nadšteviline se računajo kot udarniško delo. Uradna obleka pri nastopih je frak, prispevek zanj da uprava. Prav tako naj uprava vsako leto omogoči dirigentom študijska potovanja in to po možnosti med sezono. »V gledališču naj se ustanovi dirigentska študijska knjižnica (partiture, knjige, plošče, radio itd.). Plošče in partiture, ki so že v gledališču, naj se dodelijo študijski knjižnici.«

4. O solistih:

Solisti so razdeljeni v dva kvinteta: v dramatičnega in liričnega (v obeh sopran, alt, tenor, bariton, bas). H kvintetoma je prištet po eno izrazito kolo-raturko in mezzosopran in po en buffo-tenor in buffo-bas. Tudi vsi izvajalci malih vlog se štejejo med soliste.

Za sprejem med soliste naj se zahteva: politična in moralna neoporečnost, fizična zmogljivost, odrska uporabnost in strokovno znanje — »najvišja pevska in igralska kvalifikacija« (če solist tega znanja nima, si ga mora pridobiti v dveh letih).

Solistove pravice in dolžnosti: njegova pripravna doba, ki gre v rok službe, traja tri leta; pravico ima ob koncu sezone zahtevati ves material, ki pride zanj v poštev za naslednjo sezono; pravico ima do alternacije, zato mora sodelovati na vseh skušnjah — o alternaciji dokončno odloča vodstvo; dana mu mora biti možnost gostovanj, vendar to ne sme ovirati rednega dela v matični hiši; njegova skušnja naj ne traja več kot dve uri, glede vsega drugega veljajo zanj isti predpisi kot za zbor in orkester; na vajo mora prihajati »vpet in intonančno pripravljen«; nosilci glavnih vlog so dolžni odpeti 5 predstav na mesec, »vse nadšteviline se računajo za udarniško delo«; (gojenci zadnjih letnikov Glasbene akademije se lahko po preizkušnji in privolitvi vodstva uporabijo kot volonterji v nekaterih vlogah).

5. O zboru:

»Število zbora naj bo tako, da zmore zbor nastopati na samostojnih vokalnih in vokalno-instrumentalnih koncertih in naj odgovarja že ustaljenemu razmerju z orkestrom.« »Število zbora naj znaša 80 članov: 18 sopranov (I. in II.), 18 altov (I. in II.), 8 I. tenorjev, 10 II. tenorjev, 12 I. basov in 14 II. basov.«

Vsako skupino (glas) zbora vodi vodja skupine, ki se vsako leto v sporazumu z zborom in režiserjem (?) menja — ali pa lahko tudi ostane. Vodja skupine naj bo tisti, ki je igralsko, po možnosti tudi pevsko najspodobnejši. »Teh vodij naj bo šest — za ženski zbor 2, za moški pa 4.« Zbor mora imeti zborovodjo.

Za sprejem v zbor je potrebna »narodna« (!) in moralna neoporečnost, glasovna sposobnost, odrska uporabnost in teoretično znanje (kdor ga nima, si ga mora v dveh letih pridobiti).

Vsi dosednji člani so se na zahtevo strokovne komisije dolžni podvreči preizkušnji. Komisijo sestavljajo: vodja skupine, zastopnik sindikalne organizacije zbora, zborovodja, dirigent in režiser.

Zbor dela pri klavirju dve efektivni uri — ves ali deljeno, pri orkestralnih vajah tri ure, če ni predstave lahko štiri.

6. O baletu:

Balet se deli na soliste, baletni zbor in naraščaj. »Sestavljen naj bo tako, da je zmožen samostojnih baletnih predstav. Najtesneje naj bo povezan s Fiz-kulturnim udruženjem (!), od koder črpa tudi naraščaj.

Za sprejem v balet je poleg že omenjenih lastnosti potrebna tudi »odgovarjajoča fizična konstitucija«.

Tudi vsi dosednji člani baleta so se dolžni podvreči preizkušnji, če to zahteva strokovna komisija. Sestavljajo jo solist, zastopnik sindikalne organizacije baleta, baletni vodja (koreograf), dirigent, režiser.

Balet vadi dve uri in ima še dve uri študijskega dela; kadar je predstava, vadi eno uro, študijsko delo pa je kljub temu dveurno. Uprava je dolžna baletu preskrbeti dres in copate.

7. O orkestru:

»Številčno naj bo orkester v godalnih in pihalih zaseden tako, da bo z njim možno izvajati vse opere in vokalno-instrumentalne koncerte. To število znaša 76 članov« (I. violine: 12, II. violine: 10, viole: 8, violončeli: 6, kontrabasi: 6, flavte: 3 in 1, oboe 3 in 1, klarineti 3 in 1, fagoti: 3 in 1, rogovi: 6, trobente: 4, pozavne 3 in 1 (tuba), harfa in tolkala: 3. Vsi prvi posameznih glasov morajo imeti solistično kvalifikacijo, to pomeni: v praksi dokazano znanje. »Vsa prva mesta so začasna in se lahko menjajo na zahtevo orkestra v sporazumu z vodstvom Opere.«

Za sprejem v orkester je poleg drugih pogojev zahtevana še fizična zmogljivost. »Pripravna doba znaša eno koledarsko leto s plačo odgovarjajočega mesta in se šteje v službena leta.«

»Vsi dosednji člani orkestra so dolžni, da se podvržejo preizkušnji, ako to zahteva za to določena strokovna komisija.« Sestavljajo jo: dva dirigenta, koncertni mojster, zastopnik sindikalne organizacije orkestra in zastopnik glasovne skupine.

Delovni čas orkestra je od 10 do 14. Skušnje trajajo tri ure, če zvečer ni predstave; dve uri in pol, če je predstava; večerna dveurna skušnja pa velja za udarniško delo.

Kadar član orkestra nastopa (predstave, koncerti), mora imeti enotno črno obleko, belo srajco, črn metuljček in črne čevlje.

8. O strokovnem in tehničnem osebju:

Operno gledališče potrebuje 2 suflerja in 3 inšpiciente (ki morajo obvladati klavirski izvleček); odrskega mojstra; 8 »težkih delavcev« (4 mizarji); 2 delavca na vrvišču; 2 delavca za pohištvo (tapetnik in mizar); tapetnika; delavca pri zastoru in zavesah; 5 razsvetliljačev; rekviziterja, ki ima pomočnika; 2 friizerja (in 2 pomočnika pri predstavah); 3 frizerke in vajenko; maskerja; 2 glavna moška garderoberja in 3 pomočnike; 3 ženske garderoberke in 3 pomočnice; — vse drugo tako kot v dramskih gledališčih. Potem še: 5 snažilke za avditorij in garderobe; 2 kurjača; 10 biljeterjev; glavnega biljeterja-vratarja; 12 garderoberk za avditorij; 3 vratarje oz. telefoniste; 2 kurirja.

»Umetniški vodja (predstave) je dirigent in režiser dotične predstave, tehnični vodja pa je tehnični šef ali njegov namestnik.«

9. O delu in o načinu študija:

Delovni čas za balet je od 9 do 14 ure, za zbor in soliste od 9.30 do 14, za orkester od 10 do 14, drugo tako kot v dramskem gledališču.

Tudi glede načina študija veljajo smernice kot v dramskem gledališču, le da se na prvi vaji dodaja »glasbeni komentar«.

V kritičnem svetu, ki je navzoč na generalkah, so tudi glasbeniki, »ki s posebnim zanimanjem sledijo gledališki kulturi« (profesorji Glasbene akademije, skladatelji, vodstvo radia itd.).

10. O repertoarju in vlogah:

V sezoni naj se uprizori 8 do 10 del. Namesto otroških iger naj se dajejo — a zunaj rednega programa in v soglasju z gledališkim odsekom pri ZSM — posebne predstave in koncerti za otroke.

Repertoar sestavljajo vodja Opere in dirigenti (vse drugo kot v dramskem gledališču). O novih slovenskih opernih delih odločajo vodja in dirigenti (pa še drugi — kot v dramskem gledališču).

Zasedbo predlagata dirigent in režiser. »Alternacije so vnaprej določene. Vsi akterji morajo biti navzoči na vseh skušnjah. Alternacije se dovoljujejo na zahtevo vodje Opere in dirigentov, na predlog režiserja, na upravičeno željo pevca.«

Komur so znane gledališke razmere med obema vojnama, bo zlahka ugotovil, da obravnavana predloga pomenita korak naprej. Zato se ju splača vsaj v glavnih obrisih povzeti, da nam bo lažje pretehtati njune dobre in slabe lastnosti in hkrati ugotoviti, kaj se je in kaj se ni uresničilo.

a) Vsa naša operna in dramska poklicna in tudi vsa ljudska »samodejavna« gledališča naj bodo pod skrbstvom Gledališkega sveta pri prosvetnem ministru Slovenije. To takoj obvelja in drži vse tja do samoupravljanja.

b) Gledališče naj bo več: poklicnih vsaj troje (Ljubljana, Maribor, Trst), zraven še večja (okrožna, okrajna) pod vodstvom profesionalcev. Ni dvoma, da so nam iz duha tega predloga kaj kmalu zrasla tudi nova poklicna gledališča — v Celju, Kranju, Postojni (Kopru, Novi Gorici) in Ptuj, v Ljubljani še

Mestno, Mladinsko in vrsta »malih« in eksperimentalnih. Vsa, žal, niso obstala (malo zaradi lastnih slabosti, malo zaradi napak, ki smo jih zagrešili v naši kulturni, posebno gledališki politiki), zato pa so nekatera pokazala silno žilavost in primerno umetniško vrednost (MGL, Mladinsko, Celje, Nova Gorica). Ustanovilo se je Veselo gledališče, a naglo odjenjalo. Predlagana Opera v Trstu ni zaživela, Maribor še ni zgradil poslopja za tisoč gledalcev.

c) Direktor nima več absolutne moči, sodeluje z vodilnimi člani, sestavni del vodstva je tudi (in prvič pri nas) zastopstvo igralcev. — Delovni čas je natančno določen, popoldne ni vaj, ponedeljek je prost, med delom ne sme biti sestankov. Za nastop zunaj hiše je potrebno pismeno dovoljenje vodstva. Privatne igralske šole niso zažele. — Določen je sistem prvih vaj z razlagami in svobodno razpravo; vpeljejo se umetniške in splošne kritične ure; ustanovi se kritični svet, ki mozga idejno in umetniško ceno predstav ob nadlegi cenzure in pomoči gledališko široko izšolanih glav; enkrat na mesec se gledališki ljudje sestanejo s kritiki. — Igralci sporočajo svoje želje in ideje preko anket; tako tudi občinstvo, ki je namen in gibalno gledališkega dela. — Obstajajo nagrade in kazni (predvsem za umetniško delo), obstaja pojem »čast hiše«. — Pri delitvi vlog odloča igralčeva vrednost pa tudi »vzgojni moment«. Zasedba ni enkrat za zmeraj: v času prve tretjine vaj jo je še moč spremeniti. Nadšteviline predstave se štejejo kot udarniške. — Igralci se morajo udeleževati mnogih tečajev: političnih, jezikovnih, strokovnih in športnih, morajo se odpočivati (morje, gore), hoditi na ekskurzije in študijska potovanja, brati strokovno literaturo. — Zbor, orkester in balet morajo biti tako močni, da lahko izvajajo samostojne vokalne, instrumentalne in instrumentalno-vokalne koncerte in samostojne baletne predstave.

č) Tehnika je močnejša pa tudi popolnejša kakor doslej (večje število osebja, nove naprave) in v večji meri kakor doslej odgovorna za delo. Popolnoma nov je poudarek, naj tehnično članstvo bolj kot doslej spoštuje delo igralcev.

d) Sezonska delovna mera je za dramska gledališča do 15, za operna do 10 premier. Prednost imajo domača, zatem slovanska, predvsem ruska dela. Pri izbiranju programa sta zanimiva dva poudarka: želje občinstva in potrebe ansambla. Pri njegovi sestavi sodeluje tudi zastopstvo igralcev. — Predlog poleg običajnih predstav pozna še vrsto drugačnih: skoraj zastonske za množice, za vojsko, matineje z referatom, literarne koncerte. — Preveliko število ansambelskih predstav naj ne skrči števila premier. — Gostovanja so važna, zato tudi številna (večdnevne medsezonske turnee in dve celomesečni po Slovenskem, »izmenjalna«, »reprezentančna« in mednarodna gostovanja — Pariz, Poljska, SSSR, Madžarska, Italija itd.). Gostovanja mariborskega gledališča po Štajerski, Koroški in Prekmurju morajo biti »čim intenzivnejša«. Itd.

Gledališka pomlad 1945 je torej prinesla mnogo zanimivega in sprejemljivega, nekaj tudi nevzdržnega in kratkotrajnega. Bila je pač vroča in zanosna — za vsem je čutiti ogenj Bojana Stupice — in samo obžalovati moramo, da se je začela prenaplo ohlajati.

Un mois environ après la libération, en mai 1945, deux projets intéressants furent conçus en vue de nouvelles possibilités du théâtre slovène: Le premier proposait d'organiser des théâtres d'art dramatique et des théâtres d'opéra non seulement à Ljubljana mais «dans toutes les localités où c'est possible», Trieste compris (Trieste devrait même avoir un théâtre lyrique slovène) ce qui a été réalisé en grande mesure puisqu'on a inauguré beaucoup de théâtres professionnels ainsi à Ljubljana que dans quelques villes plus importantes. Les deux projets traitent assez en détail les points de départ du nouveau théâtre libéré de bien de vieux principes non seulement de point de vue d'organisation et de technique mais aussi du point de vue politique, artistique et esthétique. Malgré quelques propositions inacceptables (comme p.e. des travaux forcés comme forme de punition, trop de pièces russes au programme des répertoires etc.), les deux projets étaient très intéressants, larges et utilisables et on pouvait y ressentir une nouvelle responsabilité, un nouveau élan et la foi en signification et utilité du théâtre.